

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 801.82:821.133.1-3'06:159.954.2-055.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.3/47>

Бунзяк Я. Г.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО ОБРАЗУ АННИ ЯРОСЛАВНИ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті досліджено художній та історичний образ Анни Ярославни. Анна Київська є важливою історичною особистістю не тільки для України, а й для Франції. Рецепція історичного образу у сучасній французькій прозі характеризується творчим підходом, попри брак історичних даних автори художніх творів наголошують на приналежності до конкретної території (Київ), на слов'янсько-скандинавському типі зовнішності. Окрема увага зосереджена на варіантах походження імені Анни та номінації, як художнього способу відображення персонажа у романі. Філіп Делорм у своєму дослідженні про Анну Ярославну зміг найбільш широко охопити історичний контекст як Київської Русі, так і французького королівства того часу. Жаклін Доксуа, у свою чергу, в історичному романі акцентує увагу читача на релігійній темі та на сюжеті ідеальних подружніх стосунків Анни Київської з Генріхом I. Режін Дефорж більше розповідає про саму Анну і перепетії життя у палаці, далекому від рідного Києва. Зважаючи на яскравість особистості Анни і таємничість її походження, французькі автори радо використовували її образ, приписуючи йому найрізноманітніших рис та характеристик. Зокрема, розглянуті у статті приклади дозволяють глибше дослідити як портрет Анни Ярославни, добре впізнавані риси її зовнішності, про які свідчать історичні дані, так і характер Анни, опису якого не дошукатися в історичних джерелах. Оскільки Анна Ярославна мала рутенське походження, попри її владу як регентки майбутнього короля, у історичних записках французьких джерел не знайшлося спогадів, які б описували королеву. Українська історіографія подає мало інформації про юну княгиню. Літературний образ Анни резонує із таким же історичним уявленням про неї. Художня палітра романів рясніє деталями дитинства та юності майбутньої королеви, увага зосереджена на формуванні характеру, ставлення до світу, любові до ближніх, відчутті справедливості, тобто виховання відповідальної особистості. Деякі із ознак королеви є гіперболізованими, щоб зацікавити читача, збудити його увагу. Завдяки порівнянню цих основних творів, визначено загальні риси Анни Ярославни, притаманні їй як у літературі, так і в минулій дійсності. Сучасна французька проза доповнює історичні джерела, актуалізує образ королеви Анни, наповнює його цікавими деталями, портретними характеристиками, психологічними колізіями, архетипними ознаками матері-берегині, щирої християнки, та водночас загадкової принцеси-спокусниці.

Ключові слова: художній образ, історичний образ, Анна Ярославна, портретна характеристика, номінація, історичний роман, рецепція, інтепретація.

Постановка проблеми. Постать Анни Ярославни, дочки київського князя Ярослава Мудрого, котра стала королевою Франції, викликає живий інтерес істориків, письменників, скульпторів, художників, які надихаються цим феноменом для

створення власних мистецьких репрезентацій та прагнуть розгадати ту таємницю, що дозволила далекій князівні зі Сходу стати впливовою королевою Західного світу. Великий часовий проміжок, який віддаляє сьогодні від тих історичних

подій, втрата багатьох історіографічних джерел, нашарування епох та політичних чи ідеологічних суперечностей, переділ територій та формування нових держав за тисячолітню історію дають мало конкретних фактів для встановлення достовірності. Однак чарівна магія історичного образу не перестає хвилювати покоління митців, які не переслідують мету встановити історичну правду, а бажають переосмислити силу впливу і чарівність київської князівни та поділитися своєю інтерпретацією із сучасниками. Анна Київська, Анна Руська, Анна з Рутенії, королева Франції, Анна Регіна, Анна з Есклавонії – це все варіанти найменування Анни Київської, величної і таємничої особистості, життя і смерть якої досі не можуть розгадати дослідники різних країн. Спираючись на дослідження французьких істориків та художню інтерпретацію французьких письменників спробуємо простежити особливості творчої рецепції цього історичного образу засобами літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття художнього образу у літературі, за Оленою Пітерською, є уособленням результату творчого чуттєво-пізнавального процесу, єдністю думки й почуття, раціонального та емоційного [1, с. 49]. Варто зазначити, що художній образ є водночас засобом осмислення дійсності та створення нового, вигаданого світу. Образ Анни Ярославни є центральним компонентом структури романів сучасних французьких письменниць Режін Дефорж та Жаклін Доксуа, який формується через суб'єктивне прагнення авторок досягнути постать непересічної королеви та створити художню історію її життя, опираючись на скупі факти. Художній образ розкриває ідейно-естетичний сенс художньої цілісності твору, а його інтерпретація ототожнюється інтерпретації образної або ж «ідеальної» дійсності [2, с. 147]. Прослідковуємо ці риси ідеальності також у образі Анни Ярославни у літературі, проте віднаходимо їх сліди і в історичних джерелах.

У дослідженнях, які акцентують увагу на образі Анни Ярославни можна виокремити два вектори: одні – Філіпп Делорм [3], Ірина Руснак [4], Ке де Сент-Емур [5], Євген Луняк [6] – прагнуть систематизувати історичні джерела, інші – Юлія Герасименко [7] – дати оцінку інтерпретації образу в художній літературі. З історичної точки зору найбільш повним сучасним дослідженням Анни Ярославни можна назвати роботу французького історика Філіпа Делорма «Анна Київська, дружина Генріха I» [3]. У своїй роботі автор навіть відтворив генеалогічну схему династії

Рюриковичів та Капетингів. Філіп Делорм зібрав факти про Анну Ярославну із різних джерел, склавши біографічний твір. У даній праці він опирається здебільшого на історичний контекст середовища перебування Анни: докладно описує Київську Русь, суспільні та політичні особливості правління, за таким же принципом описує і Французьке королівство, династійні перепитії. Завдяки такому вектору дослідження автору вдається ґрунтовно репрезентувати Анну Ярославну, опираючись на деталі її середовища та оточення. Ще одним видатним історичним дослідником є Ке дк Сент-Амур, відомий французький лінгвіст і археолог, який створив перший докладний життєпис Анни Ярославни, на основі опублікованих раніше даних [5]. Серед тих, хто надихнувся цим образом для переосмислення та творчої інтерпретації у власних творах можна виокремити Івана Филипчика [8], Федора Дудко [9], Леоніда Полтаву [10], Валентина Соколовського [11], Валентина Чемериса [12]. Серед французьких авторів варто згадати Режін Дефорж [13], Жаклін Доксуа [14], Марі-Клод Моншо [15]. Прослідковуємо ці риси ідеальності також у образі Анни Ярославни у літературі, проте віднаходимо їх сліди і в історичних джерелах.

Формулювання цілей статті. У цій статті маємо на меті обмежитися дослідженням художньої репрезентації історичного образу Анни Ярославни у сучасній французькій прозі для виявлення історичних відповідностей, а також для визначення індивідуально-авторських особливостей, що зумовлюються творчим світоглядом авторів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки з'ясувати обставини життя Анни Ярославни точно досі не вдається, її постать часто використовується для маніпуляцій та політично заангажованих заяв. Варто лише згадати скільки міфів, пов'язаних із її життям і смертю існує у історичних та літературних джерелах. Саме через численні лакуни у її біографії, Анна Ярославна є цікавим об'єктом дослідження, зокрема в умовах сучасного світу, де пріоритетом постає справедливість та історична правда. Зважаючи на невелику кількість історичних достовірних даних про Анну, цікаво зрозуміти як її образ вибудовувався для творців літератури, звідки вони черпали натхнення, як описували героїню і чому робили це саме так. Також важливо визначити чи відрізняється Анна Ярославна з історичних джерел від тієї, з якою знайомиться звичайний читач.

Розпочати аналіз історичного образу Анни Ярославни варто із першого, що кидається в очі

при знайомстві із персонажем, при пошуку інформації про Анну – її ім'я. Загалом історичні найменування Анни, як можна здогадатись, пов'язані із її приналежністю до певної території чи народу. Звідси складно точно визначити її національність, адже такого поняття за часів життя Анни не існувало. Найменування «Анна Ярославна» найчастіше можна зустріти в українській історіографії, проте у західних дослідників такого варіанту можна не дошукатися. До ХХ століття, найбільш поширеним варіантом був «Анна Руська», що увійшло у французький дослідницький вжиток як «*Anne de Russie*». Саме таке найменування Анни зустрічаємо у «Великій хроніці Франції» [16, с. 69–70]. Тут варто наголосити, що передувала такій номінації Анни свідомо і довготривала підміна понять «Русь» на «Росія» [17, с. 52]. Це один із елементів гібридної війни, яку Росія провадила задовго до повномасштабного вторгнення на територію України. Така політика русифікації образу Анни Ярославни провадиться і сьогодні. Тож навіть у літературних творах сьогодення, які знайомлять звичайного читача із величною особистістю королеви Франції, можна зустріти такий варіант її імені, що відразу відносить постать Анни Київської до «руського мира». Проте хибні варіанти були змінені з часом на більш точні і справедливі «*Anne de Kiev*». Хоча і тут не обійшлося без російського впливу, адже дане траслітерування столиці України походить саме із російського варіанту. Більш доцільним було б найменування «*Anne de Kyïv*», що відповідає сучасним тенденціям і популяризує історичну справедливість.

Попри найбільш поширені хибні варіанти номінації Анни Київської, у французькій історіографії зустрічаємо «*Anne d'Ukraine*». Поряд із таким найменуванням зустрічаємо «*Anne de Ruthénie*» «Анна з Рутенії» та «*Anne d'Esclavonie*» «Анна з Есклавінії», відповідно. Якщо «Анна з України» варіант найбільш зрозумілий для звичайного читача, то дві останні версії викликають більше питань. Рутенія та Есклавінія це застарілі назви, які для середньостатистичного читача не несуть жодної корисної чи зрозумілої інформації, проте для історичних досліджень, вони є, безумовно, важливим надбанням. Якщо розглядати ці три варіанти із точки зору національної приналежності Анни Ярославни до певного народу, то визначити її національність у тому значенні, яке є звичним сьогодні, неможливо [18].

Зважаючи на факти та тяглість історії до об'єктивних описів минулого, із назв, описаних вище, вималювати образ Анни Ярославни не вда-

ється. Можна лише визначити її приналежність до певної території у певний час, але уявити образ Анни Київської не вдається.

Чому ж Анна Ярославна отримала таке своє ім'я? На це питання складно відповісти, адже питання нащадків Ярослава Мудрого жіночої статі не залишило по собі слідів у літописах. Проте відомо, що Останню дружину Володимира Святого звали Анною. Вона була донькою візантійського імператора Романа II. Це ім'я було досить поширеним у культурі Візантії. Згодом, завдяки хрестовим походам, воно поширилось на всю Європу. Якщо шукати визначення цього імені у старовірській, знайдемо там *Hannah*, що означає «благодать». Проте найбільш відомою і шанованою є Анна, мати Богородиці [3, с. 57].

Якщо спрямувати вектор уваги у сторону літературної площини, ситуація докорінно змінюється, адже у творах літератури є багато варіантів імені та й загалом номінації Анни Ярославни, які яскраво вимальовують її образ у свідомості читача.

Звертаючись до літературних творів, варто згадати про номінацію як один із художніх засобів, що яскраво характеризує образ. Експресивно-стилістична забарвленість номінативних структур у романах виявляється у використанні низки стилістичних прийомів, які слугують інструментарієм для вираження динамізму та експресії. У контексті поетико-інтерпретативної номінації у творах про Анну Ярославну можна виявити деякі спільні риси у різних творах. Зокрема, Марі-Клод Моншо у своєму історичному романі акцентує увагу на тендітності юної князівни через звертання няні до неї «*oui, mon petit amour des neiges*» [15, с. 16] «*mon petit poulet*» [15, с. 11] «*mon petit pigeon blanc*», «*une grande princesse*» «*très belle enfant*» [15, с. 21], «*mon petit pigeon doré*» [15, с. 35]. Вживаючи такі звертання няні наголошує на красі і вихованості Анни, підкреслює її послужливий характер, називаючи «гарною дитиною». Схожий приклад знаходимо у звертанні Володимира до сестри «*poulette blanche*», «*mon poussin d'or*» [15, с. 28], «*ma petite soeur*» [15, с. 35], а також у звертанні матері Ірини до своєї дочки «*ma colombe blanche*» [15, с. 41]. Окрім зменшувано-пестливого ефекту дані приклади часто містять слова для позначення кольористики, а саме білого кольору. Анна мала скандинавське походження, тому ці приклади збігаються з фактом історичного значення. Цілковито закономірно називати шкіру Анни білосніжною через факт її походження.

Зважаючи на всі наведені приклади, авторка у своєму творі хоче наголосити на ніжності і тен-

дітності Анни, на трепетному ставленні її близьких до неї самої. Використовуючи таку кількість епітетів для номінації героїні, авторка ілюструє наскільки милою і доброю була Анна. Підсилюється цей ефект також розмовою матері і дочки про святість, де маленька Анна понад все бажає стати святою.

Спираючись на свідчення французьких істориків, можемо констатувати, що історична довідка оповідає нам про дитинство Анни Ярославни зовсім мало. Одним із свідчень дитинства Анни є підписана нею грамота у 1061 р. [3, с. 58]. Зважаючи на цей факт, можна зрозуміти, що князівна отримала добру освіту. Її батько, Ярослав Мудрий, як відомо, заснував чимало шкіл і наголошував на важливості освіти. В той час Київська Русь була важливим осередком культури. Тому безсумнівно, що Анна була освіченою за мірками тогочасної Русі. Окрім можливостей розвивати свої здібності, Анна Ярославна була вихована за законами рутенської аристократії, які передбачали важливе місце жінки у суспільстві. Варто лише згадати її прабабусю, Ольгу, яка керувала цілою державою. Інший приклад емансипованої жінки у тогочасному суспільстві, Анна Порфірогенета, остання дружина Володимира. Вона приймала послів та активно брала участь у суспільному та церковному житті країни [3, с. 59]. За дослідженням Ф. Делорма, Анна вивчала основи математики, астрономії, грецької та латини. Окрім цього, припускається, що вона також володіла одним із скандинавських діалектів своєї матері та предків-варягів. До прикладу її брат, Всеволод, володів 5 мовами [3, с. 64].

Образ Анни, як маленької дівчинки, у художніх творах природньо для контексту дитинства є суб'єктивним, майже міфічним, ідеальним, бо він наповнений чистотою, тендітністю та ніжністю. Якщо ж розглянути приклади номінації у творах, де героїня знаходиться на шляху до королеви Анни, можемо побачити видимі зміни.

Зокрема, Генріх, король Франції і чоловік Анни, у свою чергу, називав її «*ma reine*» і «*ma mie*» [13, с. 95]. Така номінація свідчить про прихильність короля до Анни відразу після їхньої першої зустрічі. Перший приклад звертання показує наскільки захоплений Генріх Анною, він повністю піддається її чарам та вважає її не лише королевою своєї держави, а й своєю королевою теж. Тобто, Генріх ідентифікує себе як підданий Анни. Другий приклад засвідчує факт більш фамільярного звертання, без обожнювання, як це було раніше. Після першої шлюбної ночі Анна з «*його королеви*» перетворилась на «*його подругу*».

Одним із прикладів етнічної ідентичності в образі Анни є її найменування «*une fée*» та «*une roussalka*». Для опису вроди королеви Режін Дефорж використовує численні художні засоби та прийоми, зокрема порівняння «*...roussalka... vous êtes belle comme elle*» [13, с. 20]. Порівняння Анни з потойбічними істотами слов'янського фольклору символізує у творі її унікальність і незвичайність. Така номінація у творі служить для підкреслення екзотичності Анни Ярославни, слово «русалка» не просто перекладене на французьку, хоча його переклад існує у цій мові, воно транслітерується для збереження та підкреслення особливості образу королеви, її незвичайності, таємничості і навіть загрозовості. Авторка отожднює князівну із феями, русалками для виділення її рутенської ідентичності. В одному ряді із найменуваннями міфічних істот стоїть також номінація «*la Mora*» [13, с. 359]. Режін Дефорж звертається до фольклору для створення образу Анни та ідентифікує його з міфологією Київської Русі. У Новгороді бідняки називали Анну Морою, бо вона вміла лікувати їх, використовуючи при цьому трави та зілля. Завдяки цьому прикладу ми можемо виокремити ще одну рису характеру королеви Франції, яку їй приписують у творах французькі автори – добродушність та готовність допомогти ближньому. Анна переймалася долею нещасних у обох своїх державах: Київській Русі, де вона лікувала і годувала хворих, і у Французькому королівстві, де у перший же день свого прибуття наказала роздати біднякам харчі та гроші. Закономірним є опис її доброти до нещасних, адже так навчили її вдома, це був один із законів матері, які та передала доньці. Окрім цього, це одна із заповідей християнства, якої Анна свято дотримувалась.

Мора або ж Мара є частиною слов'янського фольклору. Це богиня ночі, сезонності, води, що символізує зв'язок із потойбіччям та відповідає за воскресіння природи. Вона може бути різною: сердитою царівною потойбіччя або ж втіленням грації та краси. Елемент порівняння із слов'янською богинею є дуже доречним для розкриття образу і характеру Анни Ярославни. Відповідно до цього найменування Анна проявляє себе по-різному. Вона є еталоном краси, ідеалом, яким захоплюються всі: жінки їй заздрили, чоловіки дивувались їй вправній їзді верхи та обізнаності. Проте окрім вроди, Анна виділялась з-поміж інших придворних дам сильним та запальним характером. У моменти пристрасті чи пориву зупинити її не міг ніхто. Тоді відкривалась інша її сторона, про-

тилежна до граційної і красивої Мори. Анна вміла бути різною, як зазначають у своїх творах Жаклін Доксуа, Режін Дефорж та Марі-Клод Моншо.

Розкриття образу Анни через релігійну призму найкраще у своєму творі показала Жаклін Доксуа. «*Jour et nuit, elle priaît pour le repos de tant de soldats vilainement assassinés*» [14, с. 220]. Анна Ярославна була дуже набожною та щирою християнкою. Попри те, що християнство ввели незадовго до її народження, вона всеціло присвячувала себе молитві. Тижнями вона молилася у монастирях про милість для свого новоспеченого народу та для її чоловіка, короля. Після кривавих битв Анна усамітнювалась у монастирях і молилася за полеглих воїнів свого нового народу. Після чину коронації, Анна зі своїм чоловіком обоє вирушають до монастиря, щоб помолитись за своє майбутнє. Окрім цього про стійкість її християнського духу свідчить також епізод з графом Валуа, який крадькома її поцілував. Анна усвідомлює серйозність гріха перелюбу і картає себе через бажання бути щасливою разом із Раулем. «*Elle se punit, se châtia, jeûnant pendant les nombreux carêmes avec une impitoyable rigueur*» [14, с. 242]. Королева прирікає себе на строгий піст, йде в монастир і залишається там надовго. Не дозволяє собі нічого, окрім овочів та горіхів. Вона карає себе за цю необачність і за бажання бути разом із Раулем, відкидаючи ці думки якнайдалі. Попри те, що шлюб із Генріхом був геть не ідеальний, вона залишається вірна своєму королю і карає себе навіть за думку про зраду із чоловіком, який запав їй у серце. Тут варто відзначити силу волі Анни, як провідний фактор змалювання її образу.

Повертаючись до історичного контексту, Київська Русь не так давно прийняла чин християнства і насправді відбувалось це найбільш жорстоким способом. Як зазначає Філіп Делорм, до введення християнства Володимир Великий, дідусь Анни Ярославни, був жорстоким і розпусним тираном, він поводився вороже з усіма сусідами. Після хрещення на Русі суворо переслідували за відмову від християнства чи прихильність до інших типів релігії. Володимир наказав спалити всіх ідолів, а людей, які не погоджувались із такою політикою князя, відразу вбивали [3, с. 35]. Проте викоринити вірування рутенців у божків було складно. Язичницькі ідоли глибоко засіли у серцях і головах. Жителі Русі часто таємно практикували магію і чаклунство, вірили у духів природи, остерігались знаків. Навіть поховання Володимира Великого, хрестителя Русі, відбувалось за язичницьким звичаєм: його тіло

виносили не через двері, а через спеціальний пробитий отвір у стіні спальні, щоб його привид не повернувся блукати покаями [3, с. 18].

Такі ж тенденції прослідковуються і в художньому образі Анни Ярославни. Режін Дефорж присвоює головній героїні віру у старих, язичницьких богів та злих духів, що притаманна для слов'ян. Анна знає, що це неправильно і нікому про це прямо не говорить, але вона часто згадує елементи слов'янського фольклору такі як русалка, дідько. А Олена, яка її супроводжує на чужу землю і стає другою мамою, таємно приносить пожертву старим богам, щоб шлюб Анни та Генріха вдався. Закономірно, що попри віру у Бога, Анна також зберегла у своєму серці вірування у язичницьких божків. Цей елемент образу королеви підтверджує різноманіття та поєднання, здавалось би, непеєднаних рис.

У романі Жаклін Доксуа «Анна Київська» головній героїні важко приймати язичницьке минуле своїх предків. Її шлях у майбутньому пов'язаний з молитвою та Богом. Анна будує церкву святого Вінсента, відвідує хворих та допомагає нужденним. Авторка роману навіть цитує листування Анни із папою Миколою II. Зауважимо, що факт такого листування залишається не встановленим істориками, але про нього згадується у багатьох дослідженнях. У цих листах, які наводить Жаклін Доксуа, ми можемо віднайти опис Анни, як королеви доброї, яка переймається бідами своїх підданих та всіляко намагається допомогти їм, твердість віри якої ставиться у приклад. «*Nous avons appris, très excellente fille, la magnificence de tes libéralités et la bienveillance, le soin et l'application que tu manifestes aux indigent...*» [14, с. 232]. Микола II відзначає Анну як приклад набожності і доброти для всіх. Він відзначив не лише доброту Анни, а й її послуг і служіння Богові. У листуванні Анна отримала благословення від папи на продовження всіх своїх добрих діл і побажання сил для підтримки короля. Історія листування Анни Ярославни з Миколою II є унікальною, адже на той час жінці отримати листа від папи – зовсім нетипова ситуація для сучасників Анни. Зважаючи на те, що придворні дами були неграмотні, листування Анни ще раз підтвердило винятковість її особистості та її освіченість. Окрім самого факту листування, зміст листа із захопленням і благословенням тільки підкреслював насагу і побожність королеви.

Досліджуючи французькі історичні джерела, варто звернути увагу на найбільш ґрунтовну архівну працю «*Grandes Chroniques de France*».

Історичне значення цієї роботи важко переоцінити, адже вона містить зведення на старофранцузькій про Французьке королівство. У цій праці знаходимо лише одну згадку про Анну «*La dame, qui sainte vie menait pensait plus aux choses spirituelles qui à venir sont, qu'elle ne faisait aux temporelles, en espérance qu'elle en reçût le loyer en la vie perdurable*» [17, с. 70]. «Велика французька хроніка» згадує Анну як набожну та вірну ідеалам християнства: вона думає не про теперішнє, а про майбутнє життя у небі. Слід зауважити, що Анна швидко вивчила та перейняла латинський обряд, попри те, що все життя зберігала рештки східного. Досліджуючи приклад опису із «Великої хроніки Франції», який перетинається із художнім образом вірної християнки, можна припустити, що Анна була гарною матір'ю, відповідальною і доброю королевою, свої обов'язки свято виконувала і свою сім'ю берегла. Як вірно зазначає Філіп Делорм у своїй праці, між юною князівною, вихованою у емансипованому суспільстві Київської Русі та значно старшим королем далекої Франції не могло виникнути справжнього взаєморозуміння [3, с. 145].

Літературний образ Анни подає нам інший приклад взаємин дружини з Генріхом. Якщо Режін Дефорж у своєму творі змальовує знецінення Анни королем, знуцання та неповагу до її особи, то Жаклін Доксуа описує їхні стосунки, як найкращий приклад сімейного затишку та добробуту. Анна виступає основною підтримкою для короля, вона готова на все заради нього. «*Anne veut abandonner le roi Henri qu'elle aime! Car elle l'aime!*» [14, с. 157]. Любов Анни до короля є настільки великою, що вона не може зносити всіх нещасть, що випали на його долю. Усвідомивши, що допомогти королю Анна не в змозі, вона радше відступить. Відсутність нащадків, війни та постійні міжусобиці, зневага та ненависть від матері, тиск з боку челяді, постійні перешпигування через «незможу» народити нащадка – всі ці фактори робили короля нещасним. Анна, у свою чергу, стала його пристановищем, подарувала йому надію і зуміла його розрадити. «*Elle aime son roi malheureux, solitaire, abandonné...*» [14, с. 157]. Переживаючи всі його нещастя разом з ним, Анна продовжувала любити і підтримувати Генріха: «... *de quel amour patient, sûr et solide, elle entoure le roi*» [14, с. 200]. Любов королеви стала порятунком для найвеличнішої людини у королівстві. Наслідуючи поради своєї матері про любов, королева оповила Генріха тим, чого йому так не вистачало все життя, вона подарувала йому свою любов.

«*Elle aimerait lui apporter apaisement et consolation et n'est pour lui que tendresse et générosité. Elle l'entoure de prévenances presque maternelles, et croit ne jamais faire assez pour celui qui souffrit de si longues années privé de tout amour*» [14, с. 191]. До нього повернулася веселість і бажання бути справжнім володарем своєї держави. «*Avec Anne, le soleil est entré dans son coeur*» [14, с. 207]. Анна зуміла стати ліками для серця короля. Жаклін Доксуа підкреслює саме ніжність і любов Анни, описуючи її ставлення до короля. Тут добре простежується один із стереотипних образів у літературі, а саме образ «матері-берегині», яка готова на все заради свого чоловіка, яка не вміє перечити чи відмовляти.

Свій святий обов'язок матері Анна виконала, вона народила Генріху трьох синів, які і стали продовженням роду Капетингів: Філіпп, Роберт та Гуго. Першим спадкоємцем був Філіп, народжений 1052 р. Вибір такого імені досі дивує істориків, адже за давньою традицією роду Капетингів, новонароджених синів називали Роберт чи Гуго. Цю традицію було порушено. Чому обрали таке ім'я для першого старшого спадкоємця престолу? Достеменно невідомо. Філіпп Делорм припускає, що Анна їздила на прощу до монастиря святого Філіппа Цельського, який є покровителем дітей, щоб просити про народження спадкоємця, а відтак вирішила назвати його на честь святого [3, с. 148].

Іншу версію у своїй книзі подає Режін Дефорж. Авторка створює цілу сюжетну лінію між лицарем Пилипом, що покидає рідну землю і вирушає за коханою Анною, навіть не сповіщаючи її про це. Історія кохання Пилипа та Анни розгортається протягом усього роману. Авторка дозволяє читачам здогадуватись про походження імені сина королівської сім'ї. Він названий на честь справжнього коханого Анни.

Оскільки Анна Ярославна була досить норвовливою і мала сильний характер, припускаємо, що вона сама забажала назвати свого сина так, на згадку про рідну Русь, якої їй так бракувало, адже ім'я Пилип було досить поширеним на теренах Русі.

Якщо розглядати портретну характеристику Анни у художній літературі, можна знайти безліч прикладів, які описують надзвичайну вроду королеви, проте у історичних джерелах інформації дуже мало. Оскільки предками Анни були зазвичай скандинави, можна припустити, що з домішкою слов'янської крові, Анна мала золотаві чи мідяні кучері, світлу шкіру та очі. Для більш точного опису Анни можна звернутись до фрески на південній стіні Святої Софії Київської, яку було віднайдено

у 1843 р. під час реставраційних робіт собору. Першим припущенням про походження зображення на фресці було ушанування Мудрості Божої із трьома чеснотами: Віра, Надія, Любов. З огляду на цю версію, чотирьом постатям було домальовано німби. Досить недавно, після чергового очищення фрески від нашарувань фарби, вдалось ясніше побачити зображення, яке виявилось, портретом у повен зріст. З того часу релігійний мотив відкидається. Вважається, що на фресці зображено 4 дочки Ярослава Мудрого [3, с. 58]. Проте деякі археологи вважають, що це радше зображення синів Ярослава, адже північна стіна непу, за традицією, слугувала для зображень чоловіків.

Звертаючись до опису зовнішності Анни Ярославни у літературі, розглянемо приклади із романів Режін Дефорж та Жаклін Доксуа. Засоби портретної характеристики дозволяють не лише чітко уявити персонажа, але й наділити його характером та певними патернами поведінки. «*Anne n'a jamais été si belle, le teint pâle, les joues rosies le feu*» [13, с. 224]. Тут авторка поєднує протилежні за значенням символи для опису вроди Анни: білосніжна шкіра на противагу багрянотому рум'янцю на щоках. Такий прийом підкреслює неоднозначність особистості Анни: вона добра і мила, але нещадна до ворогів і смілива водночас.

«*Le tendre visage... est illuminé des yeux vifs sous des sourcils à l'arc si régulier par qu'on le croirait tracé au pinceau*» [14, с. 118]. Епітет «ніжне обличчя», а також метафора «обличчя осяяне яскравими очима під ідеальної форми бровами, які здаються нафарбованими пензликом» підкреслюють осяйність її образу. Анна виступає втіленням ніжності та витонченості: «*La bouche est un fruit délicat*» [14, с. 118]. Кожна частина її тіла

і обличчя володіє особливим шармом: «*Le teint, celui des neiges et des glaces, rosit ou s'empourpre sous le coup d'une émotion*» [14, с. 118]. Білосніжне обличчя Анни, підрум'янене її хвилюванням та емоційністю - ще один приклад співставлення. Для зображення пишного волосся героїні Жаклін Доксуа використовує порівняння «*une tresse épaisse comme le bras*» і тут же звертаємо увагу на ще одне незвичне поєднання протилежних понять (антитезу), «*...épaisse comme le bras bien que les cheveux soient d'une finesse extrême*» [14, с. 118]. Унікальна витонченість волосся протиставляється важкості всієї коси. Авторка знову апелює до характеру героїні, яка вміє бути ніжною і грубою водночас. Ошатне і важке вбрання тільки підкреслює жіночність і витонченість королеви. Сам Генріх при першій зустрічі дивується наскільки вродливою є його майбутня дружина. «*Comment peut-elle être à ce point blanche de peau, avec ce teint éclatant des neiges, et des yeux dans lesquels il plonge jusqu'à l'infini à ce point chaleureuse, source d'espoir et de vie?*» [14, с. 207].

Висновки. Отже, постать Анни Ярославни є важливою в історичному контексті, адже вона стала прабабусею всіх сучасних королів і монархій. Попри лакуни у її життєписі, нам вдалось порівняти історичні дані про Анну Ярославну із її літературним образом. Тільки у синергії обох компонентів можна отримати важливі висновки про видатну історичну особистість, про її зовнішність та характер. Анна була чудовою королевою, дочкою, матір'ю. Історичні дані не завжди перетинаються із художнім уявленням про Анну, проте загалом всі розглянуті нами приклади, мають місце бути, як репрезентації історичної особистості в літературному дискурсі.

Список літератури:

1. Пітерська О. Художній образ у сучасному науковому дискурсі. Філологічні науки. 2020. № 32. С. 49–53. URL:<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15642/1/PITERSKA> (дата звернення: 01.06.2023)
2. Удяк Г. Художній образ як центральний компонент структури літературного твору. Філологічні науки. Літературознавство. 2014. № 19. С. 147–152.
3. Делорм Ф. Анна Київська. Дружина Генріха I. Київ: Laurus, 2016. 208 с.
4. Руснак І. Художня рецепція образу Ярослава Мудрого у творах про його доньок-королев. Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. 2019. № 14. С. 27–40.
5. Saint-Aymour Caix. Anne de Russie, reine de France et comtesse de Valois, au XIe siècle. P.: H.Champion, 1896. 116 р.
6. Луняк Є. М. Анна Руська – королева Франції в світлі історичних джерел. Київ-Ніжин: Мілан, 2010. 113 с.
7. Герасименко Ю. Образ Київської Русі в романі Режіни Дефорж. Південний архів. Філологічні науки. 2017. № 70. С. 135–138.
8. Филиппак І. Анна Ярославна – королева Франції. Дрогобич: Відродження, 1995. 176 с.
9. Дудко Ф. З-над Дніпра до Сени: Історичне оповідання про українську князівну Ганну Ярославну, королеву французів. Літопис Червоної Калини. 1936. Червень. С. 6–24.
10. Полтава Л. Анна Ярославна: опера на 3 дії, 5 відслон із взаємин України-Руси та Франції в XI ст. Нью-Йорк: Свобода, 1969. 24 с.

11. Соколовський В. Анна. Дилогія або Біла Королева. Київ: Видавець Бихун В.Ю., 2018. 264 с.
12. Чемерис В.Л. Анна Київська – королева Франції. Харків: Фоліо, 2017. 220 с.
13. Deforges R. Sous le ciel de Novgorod. Paris: Fayard, 1988. 416 p.
14. Dauchois J. Anne de Kiev, reine de France. Paris: Presses de la Renaissance, 2003. 300 p.
15. Moncheaux M.-C. Anne de Kiev, petite princesse des neiges. Paris: Pierre TEQUI éditeur. 2009. 62 p.
16. Яцків Н.Я., Бунзяк Я.Г. Русифікація образу Анни Ярославни у сучасній французькій прозі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 2021. № 48. Т. 3. С. 51–54.
17. Viard Jules. Les grandes chroniques de France. Hugues Capet à Louis VI le Gros. Paris: Société de l'Histoire de France, 1920–1953. 295 p.
18. Бунзяк Я. Образ Анни Ярославни в сучасній французькій прозі (на основі романів Жаклін Доксуа та Режини Дефорж) Ідентичність: текстуальні виміри: колективна монографія / за ред. Ольги Бігун. Івано-Франківськ: видавець Кушнір Г. М., 2021. С. 117–135.

Bunziak Ya. G. LITERARY REPRESENTATION OF THE HISTORICAL IMAGE OF ANNA YAROSLAVNA IN CONTEMPORARY FRENCH LITERATURE

The article examines the literary and historical image of Anna Yaroslavna. Anna of Kyiv is an important historical figure not only for Ukraine, but also for France. The reception of a historical image in modern French prose is characterized by a creative approach, despite the lack of historical data, the authors of literary works emphasize belonging to a specific territory (Kyiv), a Slavic-Scandinavian type of appearance. Particular attention is focused on the variants of the origin of Anna's name and nomination, as a literary way of depicting the character in the novel. Philippe Delorme was able to cover widely the historical context of both Kyivan Rus and the French kingdom of that time in his research on Anna Yaroslavna. In the historical novel Jacqueline Douchois focuses the reader's attention on the religious theme and on the plot of the ideal marital relationship of Anna of Kyiv with Henry I. Régine Deforges tells more about Anna and the vicissitudes of life in a palace far from her native Kyiv. Given the brightness of Anna's personality and the mystery of her origin, French authors were happy to use her image, attributing to her a wide variety of traits and characteristics. In particular, the examples discussed in the article allow us to study deeply both the portrait of Anna Yaroslavna, the well-recognizable features of her appearance, which are evidenced by historical data, and the character of Anna, the description of which cannot be found in historical sources. Since Anna Yaroslavna was of Ruthenian origin, despite her power as regent of the future king, there were no memories of the queen in the historical records of French sources. Ukrainian historiography provides little information about the young princess. Anna's literary image resonates with the same historical image of her. The literary palette of the novels is full of details of the future queen's childhood and youth, attention is focused on the formation of character; attitude to the world, love for others, a sense of justice, that is, the upbringing of a responsible personality. Some of the features of the queen are hyperbolized in order to interest the reader, to excite his imagination. Thanks to the comparison of these main works, the general features of Anna Yaroslavna, characteristic of her both in literature and in past reality, have been determined. Modern French prose complements historical sources, actualizes the image of Queen Anne, fills it with interesting details, portrait characteristics, psychological conflicts, archetypal features of a protective mother, a sincere Christian, and at the same time a mysterious princess-seductress.

Key words: literary image, historical image, Anna Yaroslavna, portrait characteristics, nomination, historical novel, reception, interpretation.